

УДК 329:316

Прокопова О.А.
Харківський національний
Технічний університет НТУ „ХПІ”

СПЕЦИФІКА ІДЕОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена аналізу ідеологічної та політико-партійної структуризації українського суспільства. Через аналіз ідеологічних пріоритетів політичних партій висловлюється припущення, що специфіка ідеологічної структуризації суспільства полягає в трансформації ідеології. Обґрунтовується висновок, що головна причина, що перешкоджає побудові розвинутого суспільства в Україні – ідеологічна, а саме нездатність населення відрізнити сутність ліберальної ідеології від його створеного іміджу.

Ключові слова: ідеологія, структуризація, політичні партії, ідеологічні пріоритети, соціалізм, лібералізм.

СПЕЦИФИКА ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ СТРУКТУРИЗАЦИИ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

Статья посвящена анализу идеологической и политико-партийной структуризации украинского общества. Анализируя идеологические приоритеты политических партий, высказывается предположение о том, что специфика идеологической структуризации общества основывается на самой трансформации идеологии. Обосновывается вывод о том, что главная причина, препятствующая построению развитого общества в Украине – идеологическая, а точнее неспособность населения отличать реальную сущность либеральной идеологии от ее имиджа.

Ключевые слова: идеология, структуризация, политические партии, идеологические приоритеты, социализм, либерализм.

THE SPECIFIC NATURE OF IDEOLOGICAL STRUCTURIZATION OF UKRAINIAN SOCIETY

The article is sacred to the analysis of ideological and political-partial structurization of Ukrainian society. The specific of ideological structurization of society is based on transformation of ideology. A conclusion is grounded that main reason, impedimental to the construction of the developed society in Ukraine, is ideological, and more precisely inability of population to distinguish the real essence of liberal ideology from her image.

Key words: ideological, structurization, political partes, ideological priorities, socialism, liberalism.

Актуальність статті зумовлена тим фактом, що важливою і невід’ємною умовою стабілізації та успішного функціонування будь-якого суспільства є його ідеологічна структуризація. Досягається вона на основі найбільшого поширення конкретної ідеології, тобто тим, з якою ідеологією більшість громадян ідентифікує свої політичні інтереси, а також з тією системою політичних партій, які сформувалися в суспільстві, тобто партійною системою.

Ідеологія презентується політичними партіями, громадськими об’єднаннями, рухами, організаціями, групами інтересів і групами тиску, беручи участь у діяльності яких, громадяни реалізують власні інтереси, запити і потреби, підтримують або не підтримують формальну владу та її структуру. Характерним засобом перетворення волі індивідів у колективну волю, забезпечення участі громадян у формуванні політики держави є саме політичні партії, кожна з яких має власні ідеологічні засади, систему норм і цінностей, соціальну базу, зорієнтовану на конкретні соціальні групи.

Мета статті полягає в розкритті особливостей ідеологічних пріоритетів в програмах політичних партій. Для досягнення обраної мети потрібно вирішити такі *завдання*: виявити ідеологічні ознаки та ідеологічну структуру українських політичних партій.

Ідеологія партії – це ті цінності, які поділяють однодумці в конкретній партії. Різноманітність ідеологічних напрямків виступають засадами для появи різних партій – комуністичних, соціалістичних, ліберальних, демократичних, консервативних тощо. Тому, перш за все, політична ідеологія партії повинна відтворювати сукупність ідей політичного характеру, на основі яких складаються політичні відносини і функціонують відповідні інститути, організації та установи.

На думку К. Гаджієва, політична ідеологія повинна складатися з таких структурних елементів: зв’язок із загальною світоглядною системою епохи; програмні настанови, сформульовані на основі тих чи інших положень цієї системи; стратегія реалізація програмних настанов; пропаганда, конкретні кроки з реалізації програми [1, с.17].

Українська політологічна думка має декілька типів класифікацій політичної ідеології. Наприклад, М. Головатий пропонує ідеологію поділяти на комуністичну, соціал-демократичну, ліберальну, консервативну, націоналістичну, фашистську [2, с.129]. К. Гаджієв виділяє: марксизм, соціал-демо-

кратія, лібералізм, консерватизм, тоталітаризм [1]. Г. Щокін класифікує на: лібералізм, консерватизм, соціалізм, анархізм [3].

В українському суспільстві ліберальна політична ідеологія представлена такими вченими, як С.Глушков, В.Заблоцький, В.Мойсієнко, Є.Шаталін та ін. Консервативна ідеологія в політиці знаходить своє відображення в концепціях О.Бабкіної, В.Воронкової, О.Голобуцького, О.Ситника, П.Ямчука. Національно-демократична політична ідеологія досліджується М. Головатим, М.Кармазіною, О.Картуновим, В.Тараном, Ф.Турченком. Соціалістична та соціал-демократична політична ідеологія представлена творчими доробками Т.Бєвза, І.Бєгея, В.Головченко, В.Гошовської, В.Гура, О.Жерноклеєва, В.Медведчука.

Міністерством юстиції України станом на кінець березня 2011 р. було зареєстровано 187 політичних партій, які представляють широкий ідеологічний спектр [4]. Ідеологічна ознака партії виявляється насамперед у її назві. Згідно з цим логічним посиленням ми можемо класифікувати політичні партії за ідеологічними принципами:

лібералізм – Ліберальна партія України; Ліберально-демократична партія України; Ліберальна партія України (оновлена) та ін.;

соціалізм – Соціалістична партія України; Прогресивна соціалістична партія України та ін.;

консерватизм – Українська Національна Консервативна партія України та ін.;

соціал-демократія – Соціал-демократична партія України; Соціал-демократична партія України (об’єднана); Українська соціал-демократична партія та ін.;

комунізм – Комуністична партія України; Комуністична партія (трудящих); Комуністична партія України (оновлена); Комуністична партія робітників і селян та інші.

Значна частина політичних партій презентують конфесійну ідеологію – Християнсько-демократична партія України; Республіканська християнська партія; Партія мусульман України та інші.

В Україні діють також політичні партії, що обстоюють інтереси національних меншин – Демократична партія угорців України; Політична партія „КМКС” Партія угорців України та інші. Певна кількість політичних партій функціонує за професійними ознаками – Селянська партія України; Молодіжна партія України; Українська партія Справедливості – Союз ветеранів, інвалідів, чорнобильців, афганців та інші.

Деякі політичні партії захищають тих, хто потерпає від соціальних проблем і незгод – Партія реабілітації народу України; Партія пенсіонерів України; Партія захисту знедоленого народу України та інші.

Існують партії, які виступають за об'єднання народів – Партія „Русько-Український Союз” (Русь); Всеукраїнське політичне об'єднання „Єдина Родина” та інші.

Зазначимо також і те, що значна частина політичних сил не чітко репрезентувала свої ідеологічні принципи або взагалі не визначилася.

Аналізуючи ідеологічні пріоритети в програмних положеннях політичних партій можна виділити деякі особливості.

По-перше. Українські політичні партії охоплювали увесь спектр ідеологій, однак по-різному їх сповідують, мають далеко не однаковий статус, авторитет, рівень впливу на процеси структуризації українського суспільства. Окремі з них взагалі не мають суспільної, економічної, політичної ваги і були створені під певні особистості й практично дезінформують громадян – це так звані клієнти. Одне з головних завдань клієнтел – відволікати увагу суспільства від тих політичних сил, які потенційно могли б зорганізувати більшість громадян і вплинути на соціально-економічні, політичні та суспільні зміни. Зазначимо, що подібний стан є притаманним більшості держав транзитивного періоду.

По-друге. За ідеологічними ознаками партії поділяються на „ліві”, „праві” та „партії центру”. Основою цього поділу є базове поняття „рівність”. Комуністи абсолютизують рівність, соціал-демократи вважають людей рівними від народження, ліберали наголошують не стільки на ролі держави, скільки на ролі самої особистості в забезпеченні свого життя, консерватори вельми скептично ставляться до природної рівності людей, фашисти взагалі заперечують рівність. Політологи, які застосовують класичну схему за шкалою „ліві-праві”, вже не можуть щільно розмістити українські партії на політичному полі, а тому дискутують, яка з них і наскільки є лівішою чи правішою за іншу, хто за цим стоїть, кому це потрібно і що це все може означати.

По-третє. У світовій сучасній політичній системі, не дивлячись на широко представлену ідеологічну класифікацію, „чистих” ідеологій не існує взагалі. Постійний процес синтезування й гібридизації ідеологічних засад призвів до зменшення відмінностей між ідеологіями та появи суміжних. Напри-

клад, такі традиційні ідеологічні доктрини як ліберальна, консервативна, фашистська мають помітне відгалуження у формі „неолібералізм”, „неоконсерватизм”, „неофашизм”.

В українській сучасній політичній системі процес синтезування й гібридизації ідеологічних засад має дещо інше поняття, структурні елементи і принцип дії.

Майже всі українські партії, свідомо чи несвідомо, у відповідь на виклик часу включають до своїх програм діаметрально протилежні ідеологічні принципи. Наприклад, такі первісні ліберальні поняття, як особисті права та свободи, особисті цінності, безпека, невтручання держави до приватної власності, широка ділова ініціатива перетинаються з поняттями соціалізму – колективні цінності, соціальна рівність, обмеження приватної власності, інтернаціоналізм.

Швидше за все це пояснюється, з одного боку, бажанням партії не звужувати електоральне коло, а з іншого – з відсутністю чітких ідеологічних уявлень. Як наслідок на виході маємо такий український політичний гібрид, як ліберальну демократію з соціалістичними принципами.

Таким чином, специфіка ідеологічної структуризації українського суспільства значною мірою полягає в тому, що самі ідеології внаслідок прискореної трансформації політичної системи, тривалої відсутності в країні справжнього політичного плюралізму здатні до трансформування. Трансформаційні процеси однаково впливають на як на державу, як на ідеологію, на якій вона ґрунтується, так і на офіційних носіїв ідеологічних принципів – політичних партій.

По-четверте. У зв'язку з відсутністю власної ідеологічної доктрини суспільного розвитку, мультипартійністю, політико-ідеологічною несформованістю і поляризованістю українського народу, деякі політичні сили задля швидшого подолання кризи пропонували використовувати іноземні схеми розвитку суспільства. Наприклад, ідеологію ліберальної демократії, яка набула широкого поширення серед європейських держав та в США.

Для західної моделі ринкової економіки і ліберальної демократії характерні такі ознаки, як меркантилізм, прагматизм, орієнтація на матеріальні цінності, орієнтація на вищий та середній класи, індивідуалізм, космополітизм, свобода, рівність, безпека. Українське суспільство орієнтувалося не на їх реальні механізми функціонування та розвитку, а на рекламне уявлення. Сенс цього полягав у тому, що це майже єдина форма цивілізова-

ного функціонування суспільства, яка забезпечує соціальну справедливість, робить людей незалежними і рівноправними. Але забезпечити європейський рівень розвитку всьому людству в рамках ліберальної моделі – не легке завдання. Перша причина пов'язана з наростанням дефіциту світових ресурсів. Розвинуті країни Заходу складають шосту частину людства, використовують близько сімдесяти відсотків світових ресурсів, що не залишає ніяких шансів досягти такого самого рівня благополуччя іншим п'яти мільярдам населення Землі. Тим паче, що через зростання дефіциту ресурсів розвинуті країни роблять все, щоб зберегти їх для себе та пропонують усім іншим, у тому числі і тим країнам, яким ці ресурси належать, обмежувати їхнє використання.

Внаслідок збільшення дефіциту ресурсів боротьба за контроль над ними буде тільки зростати. Виходячи з геополітичних реалій, воєнні дії за володіння ресурсами вже є реальністю. На користь цього вказують такі факти. По-перше, навіть під час світової кризи США нарощують свій воєнний бюджет, який в 2010 році склав 636 млрд. доларів, що перевищує сумарні витрати на ці цілі всіх інших держав світу [5]. По-друге, нова стратегія НАТО припускає у деяких випадках використовувати силовий ресурс без схвалення Ради Безпеки ООН. По-третє, на території Іраку та Афганістану постійно базуються війська НАТО. По-четверте, через продаж зброї та воєнної техніки опозиційним структурам ісламських держав, відбувалася підтримка в них революційних дій в 2011 році [5].

Другою причиною є те, що сучасна світова економіка має жорстку, ієрархічну, пірамідальну структуру, де кожна держава займає своє місце і виконує свої ролі. Тільки декілька десятків країн з ринковою економікою знаходяться на верхівці цієї піраміди, а більшість країн з ринковою структурою економіки виступають її підвалинами.

Як відмічають експерти, американський президент Б. Обама та його команда роблять все можливе для збереження домінуючих позицій США у світовому масштабі. І на це є причини. США виробляють близько 23% світового валового продукту, а споживають удвічі більше. А якщо зазначити, що значну частку цих відсотків складають фінансові „мільні бульби”, то диспропорція між працею та споживанням буде більш очевидною.

На жаль, Україна у цій системі виступає в якості донора для розвинутих країн. І однією з причин такого становища є створення

системи тотального ідеологічного контролю над свідомістю та діями більшої частки українського населення через утелюшування суспільству міфу про ліберальну демократію як світле майбутнє. В той час, коли населення практично без спротиву спостерігало за діями спритних ділків – капітал виступив одним фронтом, що дозволило йому ефективно реалізовувати свої інтереси. І якщо ми дійсно маємо бажання стати розвинутою країною, то необхідно зрозуміти механізм функціонування сучасної світ-системи, а, відповідно, і потенційні шляхи й варіанти змін нашого розташування в ній. Але, перш за все, довести, що ліберальний проект і справедливість є речі несумісні. Благополуччя одних значною мірою забезпечується вилученням додаткової вартості з інших.

Зазначимо, що такий цивілізаційний прорив у рамках наздоганної модернізації потребує кілька десятиліть великих зусиль всього суспільства, а найголовніше – його консолідацію навколо стратегічної мети розвитку.

Таким чином, на нашу думку, ліберальна демократія в європейському розумінні не є універсальною. А тому її неможливо застосувати для України. Якщо в Україні не було тих ідей і тієї суспільної структури, з якої ці ідеї вирости, якщо не було тих суспільних процесів, революцій, угод, реформ, змін, які спричинили ці ідеї, то звідки ж узятися партіям, що виникли саме за тих умов? Українські партії не є організаціями, які вирости з надр громадянського суспільства, сучасні політичні партії утворилися раніше, ніж склалися соціальні групи населення, інтереси яких ці партії мають намір представляти в органах влади. Тому партії не змогли знайти чітких соціальних адрес і виконувати функції посередника у стосунках між особою та державою. Лише запозичення назви зовсім не означає, що українські політичні партії сповідують ті самі суспільні ідеї та стоять на ідейно-політичних засадах, притаманних їй аналогам в Європі чи в інших регіонах світу. Сучасний політичний досвід України це підтверджує.

Для перетворення України на високорозвинуту державу необхідно вже зараз приймати рішення, які будуть хоча б частково перекидати ті канали, по яких створена в країні додаткова вартість перетікає до власників соціальних економік, і навпаки – розширювати ті, по яких вона доходить до громадян. Звичайно, такий метод суперечить інтересам олігархічного капіталу. Тому, що він вказує на вилучення і перерозподіл на

користь суспільству значної частки його прав, влади та прибутку. А тому для їхнього захисту капітал буде використовувати усі потужні адміністративні та силові ресурси.

Наступна особливість полягає в тому, що в умовах швидких і помітних соціально-економічних трансформацій в українському політичному полі складаються специфічні відносини між бізнесом і політикою.

Сьогодні великий бізнес, який зароджується у процесі ринкових перетворень, активно використовує задля свого захисту і розвитку політичні сили, особливо політичні блоки і партії. Існуючи фактично за рахунок певних обмежень більшості громадян, олігархи елементарно утримують, фінансують відповідні політичні партії, коли йдеться про боротьбу за владу та владні повноваження. Так, ні для кого не є таємницею, що в Україні Партію регіонів фінансує Р. Ахметов. Генеральними спонсорами БЮТ є Б. Губський, С. Буряк та О. Буряк („Брокбізнесбанк”), Т. Васадзе (автоЗАЗ), К. Жеваго („Фінанси і кредит”, Полтавський ГЕК), О. Абдуліна („Гермес інвестхолдінг”), Є. Стрибаву („Гаврилівські курчата”) та ін. „Народний союз „Наша Україна” у різний час фінансували такі відомі бізнесмени, як І. Коломойський, С. Тарута, П. Порошенко, В. Гайдук, О. Третяков та ін. [2, с. 56]. За таких умов зрощення політики і капіталу має виразне й відчутне для долі країни значення.

Як бачимо, відносини між бізнесом і політикою об’єктивно тяжіють до зближення, оскільки великий капітал зможе легалізувати своє прагнення прийти у політику за допомогою політичних партій. Однак партії, зі свого боку, не повинні забувати про головні функціональні обов’язки, а саме – відстою-

вати суспільно-політичні погляди та господарські інтереси певної частини населення, акумулювати суспільні інтереси та сприяти їх організованому й цілеспрямованому просуванню у процесі прийняття політичних рішень. Одночасно партії повинні працювати і як інструмент мобілізації суспільної підтримки у конкурентній боротьбі за владу. Мобілізація відбувається на основі ототожнення змісту суспільних інтересів, партійних програм і партійних ідеологій. Усі ці практичні дії приведуть до того, що політичні партії здобудуть собі інституційну нішу в українському суспільстві.

Українські політичні сили будуть впливовими лише тоді, коли перестануть запозичувати світові ідеологічні, економічні та інші схеми для місцевого використання та стануть виражати інтереси українських суспільних груп, а не фінансових структур, виходячи з її ідеологічних, економічних, історичних, правових, ментальних і культурних особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаджиев К.С. Политическая наука / К.С. Гаджиев. – М.: Наука, 1995. – С.15-22.
2. Головатий М.Ф. Класи і партії / М.Ф. Головатий. – К.: ДП, 2008. – 144 с.
3. Щокін Г.В. Основи політичної науки / Г.В. Щокін. – К., 2006. – 198 с.
4. Міністерство юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.goodvin.info/news/politika>
5. Очимовская Т. Мультимиллионеров подвела Европа / Т.Очимовская // Комментарии. – 24 декабря 2010 – 7 января 2011. – №49-50(246).